

Алфа универзитет, Београд, Универзитет у Београду,
Институт за филозофију и друштвену теорију,
Центар за религијске студије, Београд

DOI 10.5937/kultura1340473P
УДК 299.5(049.2)
2-726-6(049.2)
811.163.41'276.6:2-1(049.2)
кратки научни чланак

ПОЈМОВИ СЕКУЛАРИЗМА И ЛАИЦИЗМА

ОДГОВОР ДАРКУ ТАНАСКОВИЋУ

Сажетак: Предложио сам недавно разграничење између израза „секуларизам” и „лаицизам”, тако да се могу употребљавати за различите појмове. По овом предлогу, израз секуларизам би се и даље користио да означава индиферентност или опозицију према присутности религије у јавном домену, док би се лаицизам употребљавао да означи наглашавање улоге лаика у еклезијастичким пословима. Док је Радован Биговић показао отвореност према овом предлогу, Дарко Танасовић је изразио извесну резерву. У овом тексту коментаришем Танасковићеве разлоге за резервисаност.

Кључне речи: Хришћанство, секуларизам, лаицизам, појмовна анализа, терминологија

На скупу *Религија – секуларизам – лаицизам*, који је одржан марта 2012. године у Београду у организацији Хришћанског културног центра и Фондације Конрад Аденауер, предложио сам једну могућу дистинкцију између термина „секуларизам” и „лаицизам”, тако да би се могли употребљавати за различите појмове. Поменуо сам да се ови термини обично употребљавају синонимно, са једином разликом у англофонном или франкофонном пореклу израза - нешто као код „глобализације” и „мондијализације”¹.

1 Упор. Биговић, Р. [et al.] Дискусија после прве сесије, у: *Религија у јавном, политичком и друштвеном сектору*, приредила Јабланов Максимовић, Ј. (2013), Београд: Фондација Конрад Аденауер, Хришћански културни центар др Радован Биговић, стр. 35.

Дакле, израз секуларизам би означавао индиферентност или опозицију према религији, њено уклањање из јавног домена, односно измештање у пуку приватност. Указао сам да је управо раздвајање државе и религије често схватано као главна карактеристика стандардног разумевања секуларизма и лаицизма. Затим сам додао:

„Међутим, израз лаицизам би се могао захваљујући једном старијем семантичком слоју, оном из опозиције лаика и клира, сачувати за означавање значајних покрета данашњице чији обриси се све више помаљају.”² Као пример из православне теологије, поменуо сам околност да се најзначајнији живи представник покрета који се означава као неопатристичка синтеза, митрополит пергамски Јован Зизјузлас (Ιωάννης Ζηζιούλας), никад не умара у наглашавању значаја литургијске улоге лаика. Поменуо сам и интересовање за лички апостолат у Српској православној цркви. Као пример из католицизма, поменуо сам покрет „Ми смо црква”, независно од тога како иначе оцењујемо његове теолошке захтеве. Закључио сам да би термин лаицизам могао да означава ангажовање лаика у еклезијастичким пословима.³

После ове моје интервенције, реч је узео модератор разговора, проф. др Радован Биговић и рекао да мисли „да је ово веома важно наглашавање, јер заиста су лаици то првобитно и означавали”⁴. Приметио је да се може говорити и о модерном лаицизму, али да њега не би било без хришћана и цркве, а потом додао:

„Велика заслуга за то, пре свега, припада протестантском свету, а касније наравно питање лаика је актуелизовано и у Католичкој цркви, у новије време и у Православној цркви”.⁵

Остаћу дужник професора Биговића⁶, због отворености према мом предлогу. Захвалан сам му такође што је подсетио на пресудан значај протестантизма у овој ствари.

Неспорно је да је у теолошкој мисли протестантизма одговорност свом тежином пребачена на лаике. Овај преокрет је, по Веберу (Max Weber), имао пресудан значај за ствара-

2 Исто.

3 Упор. исто, стр. 36.

4 Исто.

5 Исто.

6 Радован Биговић је исте 2012. године изненада преминуо. (То, иначе, објашњава податак да је као један од издавача зборника, у којем се налазе и интервенције Радована Биговића, наведен: *Хришћански културни центар др Радован Биговић*. Наиме, Биговић је био оснивач и дугогодишњи *spiritus movens* Хришћанског културног центра из Београда, па је после његове смрти центар понео његово име).

ње модерног друштва. (Веберова хипотеза о протестантској етици и стварању менталитета капитализма имала је утицај са којом се мало која хипотеза у друштвеној науци двадесетог века може мерити). Чарлс Тејлор (Charles Taylor) је из других углова истицао утицај протестантизма на различите духовне констелације модерног доба, а уочен је и утицај протестантизма на реформистичке покрете у хиндуизму и будизму (Робет Бела/Robert N. Bellah).

Заиста, већа улога лаика иницирана је у протестантизму, а затим се ова идеја и пракса одатле ширила даље. У хришћанству прво на католицизам (пример немачког покрета *Wir Sind Kirche* није једини, поменуо сам га као актуелан, а у обзир би свакако требало узети и остала католичка лаичка друштва⁷), а затим и на православље.

Употреба израза лаицизам за означавање једног другачијег стања ствари него што је секуларизам, никако не значи залагање за увођење неке произвољне и нечувене употребе. Не само да су лаици, како је приметио професор Биговић, то првобитно и означавали, већ и данас термин користимо и на начин који се не односи на опозицију према религији и њено потискивање из јавног и политичког домена, што се види када говоримо о лаичком апостолату или удружењима католичких лаика.

Узимајући реч у дискусији, професор Дарко Танасковић се, одговарајући на питања и коментаре, вратио и на моју интервенцију:

„Колега Прњат је поменуо могућу спецификацију термина, термилошког пара *секуларизам – лаицизам*, у том смислу што он сматра продуктивном могућношћу да се *секуларизам* и даље употребљава на начин који је углавном уобичајен, а да се лаицизам шире уведе у употребу с термилошким значењем унутарконфесионалне лаичности, односно да у оквиру опште заједнице верника постоје, с једне стране, свештеници и монаси, а с друге лаици.”⁸

Ово је сасвим коректно тумачење мог предлога (наравно ако ово „с једне стране свештеници и монаси, а с друге стране лаици” схватимо строго дескриптивно).

7 Изгледа да у сличном правцу иду и залагања неких свештеничких удружења (као што је нпр. ирска Асоцијација католичких свештеника - АСР).

8 Биговић, Р. [et al.] Дискусија после прве сесије, у: *Религија у јавном, политичком и друштвеном сектору*, приредила Јабланов Максимовић, Ј. (2013), Београд: Фондација Конрад Аденауер, *Хришћански културни центар др Радован Биговић*, стр. 46.

Колега Танасковић је потом приметио да ови лаици нису атеисти већ такође верници⁹. Додао је да су у новије време, посебно у католицизму, добили велики значај, а као разлог за ово наводи да је „уочено да се кроз свештеничко деловање само крајње ограничено може бити друштвено присутан и утицајан”¹⁰. Закључио је да је овде реч „о лаицима унутар шире црквене породице”¹¹.

Чини ми се да овакво објашњење колеге Танасковића – да су ови покрети у католицизму добили на значају зарад повећања друштвене присутности и утицаја – управо иде у прилог разликовању секуларизма, који се одликује повлачењем религије из јавног домена, и лаицизма, који се одликује не само већим учешћем лаика у црквеним пословима већ и њиховом појачаним присуством и утицајем у јавној сфери. Шта више, рекао бих да његов опис чак и додатно појачава разлоге за термилошко и појмовно разликовање лаицизма и секуларизма.

Колега Танасковић је приметио и да су у разговору на овој конференцији учешће узеле и представнице *Фоколара*, а поменуо је и *Opus Dei*, као и чињеницу постојања других покрета и организација. Вратио се такође на пример који сам ја изнео - апостолат лаика, рекавши да многи држе да је то перспективно најделотворнији вид хришћанске мисије, да би затим изнео следећу оцену:

„Јасно је да у смислу изнетог семантичког термилошког спецификавања предлог колеге Прњата може имати будућност. Мени, међутим, и овде смета одређење *лаицизам*, и опет због ‚суспектног’ идеологизирајућег морфема – *изам*. Наравно, термин је ствар конвенције. Ако се договоримо да се бело од сутра зове црно, ми ћемо га за десет година звати црно, а оно што је бело биће црно”¹².

Иако би неки дискусију између колеге Танасковића и мене, на основу ове неконтроверзне опаске о конвенционалној природи термина, могли да окарактеришу као вербални спор, ипак, та оцена сама по себи још не би указивала да је нужно реч о беспредметној расправи. Јер, како је Чалмерс (David Chalmers) недавно подсетио: „Многе филозофске несугласице су барем делом вербалне, и скоро сваки

9 Исто, стр. 46.

10 Исто, стр. 47.

11 Исто.

12 Биговић, Р. [et al.] стр. 47.

филозофски спор је у некој тачки био дијагностификован као вербалан.”¹³

Што се тиче опрезности колеге Танасковића према „суспектном” идеологизирајућем морфему *изам*, она је свакако разумљива. Данас, у време разочараности не само великим идеологијама у политици и великим причама у друштвеним наукама и хуманистици, у време када су готово напуштене не само ове велике приче, већ и сама теорија њиховог напуштања - какву је представљао постмодернизам, разумљиво је да периферијска друштва, какво је српско, после отрежњења од различитих идеолошких заноса и хистерича, постају посебно неповерљива према многим идеолошким *измима*, од нивоа свакодневног живота до нивоа теоријске рефлексације. Наравно, не би ни од опрезности према *измима* требало правити нову идеологију: не означава се свим *измима* катастрофални идеолошки екстремизам (фашизам, хитлеризам, стаљинизам). Некима напросто означавамо период у историјском развоју европских друштава (феудализам), концептуалне опозиције (нпр. у филозофији темпорализам – атемпорализам), правац у историји уметности (фовизам, кубизам), или историји филма (неореализам), а неки *изми* имају разбокорену каријеру од античке метафизике до савремене логике и друштвене теорије (атомизам). Понекад истим термином означавамо блиске феномене са потпуно различитом успешношћу и вредновањем („неологизам” у лингвистици и психијатрији), а понекад сасвим различите ствари: реализам је у теорији међународних односа једна ствар, а у филозофији друга, чак толико различита да они који би били упознати само са политичком теоријом, вероватно не би могли ни да наслуте значење овог израза у филозофији.

Наравно, овим суфиксом често наглашавамо управо извештан идеолошки вишак, па тако „Фројдизам” има једну идеолошку конотацију коју „Фројдово учење” нема. Утолико ми се чини потпуно оправдан предлог колеге Танасковића да се у српски језик уведе израз „лаичност”.¹⁴ Само, он се залаже да се лаичност употребљава као „термин блиског значења са секуларност”¹⁵, док бих ја у различитим терминима видео простор за разликовање два различита појма.

13 Chalmers, D. J. (2011) Verbal Disputes, *The Philosophical Review* vol. 120, no 4, p. 518.

14 Танасковић, Д. Религија – секуларизам – лаицизам, у: *Религија у јавном, политичком и друштвеном сектору*, приредила Јабланов Максимовић, Ј. (2013), Београд: Фондација Конрад Аденауер, *Хришћански културни центар др Радован Биговић*, стр. 16.

15 Исто.

Међу нама, дакле, нема неспоразума. Само различитог процењивања вредности извесне појмовне стратегије:

„Разумем шта је колега Прњат желео да постигне, да се искористи термилошки потенцијал за прецизније исказивање двају појмова, али нисам кадар да проценим да ли би се тиме ствари разјасниле или додатно компликовале”.¹⁶

Увек се може поставити питање да ли се коришћењем постојећег термилошког потенцијала за прецизније исказивање појмова, ствари разјашњавају или додатно компликују. Од тога се не може побећи. Уосталом, већ су Платон и Аристотел, да би ствари разјаснили, између осталог употребљавали постојеће речи на нов начин. Додатне компликације до којих је то довело, саставни су део европске филозофске традиције.

ЛИТЕРАТУРА:

Биговић, Р. [et al.] Дискусија после прве сесије, у: *Религија у јавном, политичком и друштвеном сектору*, приредила Јабланов Максимовић, Ј. (2013), Београд: Фондација Конрад Аденауер, Хришћански културни центар др Радован Биговић, стр. 33-56.

Chalmers, D. J. (2011) Verbal Disputes, *The Philosophical Review* vol. 120, no 4, pp. 515-566.

Танасковић, Д. Религија – секуларизам – лаицизам, у: *Религија у јавном, политичком и друштвеном сектору*, приредила Јабланов Максимовић, Ј. (2013), Београд: Фондација Конрад Аденауер, Хришћански културни центар др Радован Биговић, стр. 15-22.

Aleksandar Prnjat

Alfa University, Belgrade, University of Belgrade, Institute for Philosophy and Social Theory, Center for Religious Studies, Belgrade

THE CONCEPTS OF SECULARISM AND LAICISM: A REPLY TO DARKO TANASKOVIĆ

Abstract

I have recently suggested differentiation of the term “secularism” from the term “laicism”, so they can be applied to different phenomena. According to this suggestion, the term “secularism” would continue to denote indifference or opposition to the presence of religion in the public domain, whereas the term “laicism” would be used to denote emphasis of the laic role in ecclesiastic affairs. While Radovan Bigović has shown openness to this proposal, Darko Tanasković has expressed a certain distance. The reasons for his distance are the subject of this text.

Key words: *Christianity, secularism, laicism, term, conceptual analysis, terminology*

¹⁶ Биговић, Р. [et al.] нав. дело, стр. 47.
